

بررسی احکام غضب در فقه و حقوق مدنی

تألیف: هدایت حسین زاده

سرشناسه	: حسین زاده، هدایت، ۱۳۴۵
عنوان قراردادی	: ایران. قوانین و احکام
عنوان و نام پدیدآور	: بررسی احکام غصب در فقه و حقوق مدنی / تألیف هدایت حسین زاده.
مشخصات نشر	: اصفهان: انتشارات دانش، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهر	: ۳۸۳ ص.
شابک	: 978- 600- 95388- 0- 5
وضعیت فهرست نویسی	: فیا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۳۸۳؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	: تصرف عدوانی (فقه)
موضوع	: تصرف عدوانی - - ایران
رده دی کنگره	: ۱۳۹۴ ف ۵ ح ۱۹۱/۷ BP
رده ی دیوپی	: ۲۹۷/۳۷۲
ماره - بشناسی ملی	: ۳۸۹۳۱۰۹

نام کتاب	: بررسی احکام غصب در فقه و حقوق مدنی
تألیف	: هدایت حسین زاده
ناشر	: دانش
صفحه آرای	: الهام پیدایی
لیتوگرافی	: مینیاتور
چاپ و صحافی	: منصور
صحافی	: نمونه
شمارگان	: ۱۰۰۰
نوبت چاپ	: اول
شابک	: 978- 600- 95388- 0- 5
قیمت	: ۲۲۰۰۰۰۰ ریال

حق چاپ برای مؤلف محفوظ می باشد

مرکز پخش: تهران - خیابان انقلاب - خیابان وحید نظری بین دوازده فروردین و اردیبهشت

پلاک ۱۱۶ طبقه همکف

تلفن: ۶۶۹۵۷۵۶۶ - ۶۶۴۸۱۵۲۴

فهرست

۱۵	 مقدمه
۱۷	 مبحث اول: تعاریف
۱۸	 گفتار اول: ضرورت ارائه تعریف
۱۸	 تعریف لغوی عصب
۱۹	 تعریف اصطلاحی عصب
۱۹	 تعریف اول:
۱۹	 ارکان این تعریف
۲۱	 ایرادات وارد بر این تعریف
۲۲	 پاسخ به ایرادات
۲۳	 دفاع از تعریف یاد شده و دفع پاره‌ای توهّمات
۲۴	 تعریف دوم
۲۵	 ارکان این تعریف
۲۶	 ایرادات وارد بر دو تعریف سابق
۲۶	 تعریف سوم
۲۶	 ارکان این تعریف
۲۷	 تعریف چهارم
۲۷	 تعریف غصب از دیدگاه اهل سنت
۲۸	 جامع‌ترین تعریف
۲۸	 تعریف غصب در حقوق مدنی
۲۸	 تعریف مغضوب و انواع آن
۳۰	 اهمیت غصب

۳۳	کیفر غصب کردن
۳۵	جایگاه بحث غصب در فقه و حقوق مدنی
۳۵	مبنای حکم غصب
۳۶	قلمرو غصب
۳۶	انواع غصب و حکم کلی آنها
۳۷	آنچه در حکم غصب است
۳۹	گفتار دوم: شرایط تحقق غصب
۳۹	الف) شرایط تحقق غصب در فقه
۳۹	شرط اول: مورد غصب مال باشد
۴۰	تعریف لغوی مال
۴۰	تعریف اصطلاحی مال در مذاهب مختلف
۴۱	تعریف اصطلاحی مال از دیدگاه حقوق
۴۳	شرط دوم) مورد غصب مال متقصد باشد
۴۵	شرط سوم) مال محترم باشد
۴۶	ب) شرایط تحقق غصب در حقوق مدنی
۵۱	گفتار سوم: ارکان (عناصر) تحقق غصب
۵۱	الف) ارکان (عناصر) تحقق غصب در فقه
۵۴	ب) عناصر تحقق غصب در حقوق مدنی
۵۵	گفتار چهارم: موارد تشخیص غصب
۶۱	حالت مساوی با غصب
۶۳	مبحث دوم: احکام
۶۴	تعریف حکم شرعی
۶۷	اقسام حکم شرعی
۶۸	رابطه‌ی احکام تکلیفی و احکام وضعی

۶۸	اقسام حکم تکلیفی و تعریف آن‌ها
۶۹	مهم‌ترین احکام وضعی
۷۲	فرق میان سبب و شرط
۷۳	تقسیم دیگری برای احکام شرعی
۷۴	نوع حکم مستفاد در غصب
۷۷	مبحث سوم: بررسی فقهی حقوقی احکام تکلیفی غصب
۷۸	گفتار اول: حرمت نصب و ادله آن
۷۸	۱- کتاب
۸۳	۲- سنت
۸۷	۳- اجماع
۸۷	۴- عقل
۸۸	۵- بناء عقلاء
۸۸	۶- قواعد فقهیه
۹۸	گفتار دوم: وجوب و لزوم ردّ عین مغضوب و احکام آن
۹۸	الف) وجوب و لزوم ردّ عین
۱۰۰	ب) ادله‌ی وجوب ردّ مغضوب
۱۰۱	ج) الزامات ردّ مغضوب
۱۰۶	د) استثناء فوریت ردّ مغضوب
۱۱۲	و) تعذر و اعواز ردّ عین مغضوب
۱۱۵	تعریف بدل حیلوله
۱۱۶	وصف حقوقی بدل
۱۱۹	مبحث چهارم: بررسی فقهی حقوقی احکام وضعی غصب
۱۲۰	گفتار اول: مفهوم ضمان
۱۲۰	تعریف لغوی ضمان

- تعریف اصطلاحی ضمان ۱۲۱
- گفتار دوم: ارکان ضمان ۱۲۴
- گفتار سوم: اسباب ضمان ۱۲۸
- الف) اسباب ضمان در فقه: ۱۲۸
- ب) اسباب ضمان در قانون مدنی ایران ۱۳۰
- گفتار چهارم: وجوب ضمان و دلایل آن ۱۴۹
- الف) وجوب ضمان ۱۴۹
- ب) ادله وجوب ضمان ۱۵۰
- ج) کیفیت ضمان ۱۵۱
- د) رابطه ی غصب و ضمان ۱۵۲
- گفتار پنجم: ضمان الی و فی ۱۵۳
- الف) تعریف مثلی و قیمی ۱۵۳
- ب) دلایل ضمان مثلی ۱۵۵
- ج) ضمان مثلی و احکام آن ۱۵۶
- د) انقطاع و تعذر مثل (انقطاع مثل) ۱۶۴
- گفتار ششم: تلف قیمی و ضمان آن ۱۶۹
- نقد کاتوزیان بر نظرات فوق ۱۷۳
- ملاک مکان برای ضمان ۱۷۵
- گفتار هفتم: ضمان منافع ۱۷۹
- الف) ضمان غاصب نسبت به منافع مال مقصوب ۱۷۹
- ۱- مفهوم غصب منافع: ۱۷۹
- ۲- اقسام ضمان منافع ۱۸۴
- ادله موافقین و مخالفین ضمان منافع مستوفات ۱۸۶
- ادله موافقین و مخالفین ضمان منافع غیر مستوفات ۱۸۷

۱۸۸	۳- غصب وجه نقد
۱۹۱	۴- غصب حقوق
۱۹۲	مسئولیت غاصب حقوق
۱۹۳	۵- حبس اشخاص
۱۹۵	دلایل کسانی که احتمال ضمان را منتفی نمی‌دانند
۱۹۶	دلایل مع الفین ضمان
۱۹۸	نظر اول) خالفین ضمان
۱۹۹	نظر دوم) موافقین ضمان
۲۰۰	بررسی وضعیت قوانین در مورد حبس اشخاص
۲۰۱	حقوق خارجی
۲۰۲	ب) ضمان مغضوب چنانکه ضامن در آن کار رفته باشد
۲۰۶	گفتار هشتم: ضمان ایادی متعاقبه‌ی غاصب بر مغضوب
۲۱۰	۱- رابطه مالک با غاصبین
۲۱۰	الف) ضمان غاصبین نسبت عین
۲۱۴	اشکال مسئولیت تضامنی در مورد ردّ عین
۲۱۶	حدود مسئولیت تضامنی
۲۱۷	ب) ضمان غاصبین نسبت به منافع
۲۲۱	۲- رابطه غاصبین با یکدیگر
۲۲۶	دگرگونی ترتیب رجوع غاصبان به یکدیگر در صورت غرور ^۱
۲۲۹	گفتار نهم: کیفیت ابراء غاصب از ضمان
۲۳۱	شیوه‌های ابراء ذمه غاصب از مغضوب
۲۳۴	اثر ابراء ذمه غاصبین نسبت به اصل مال
۲۳۸	ابراء و انتقال طلب
۲۳۸	اثر انتقال حق مطالبه‌ی مال مغضوب به یکی از غاصبین

- ۲۴۱ اثر ابراء ذمه‌ی غاصبین نسبت به منافع مال مغضوب
- ۲۴۵ اثر انتقال حق مطالبه منافع مغضوب بر یکی از غاصبین
- ۲۴۷ مبحث پنجم: انواع تغییرات در مال مغضوب و احکام آن‌ها
- ۲۴۸ گفتار اول: کلیات انواع تغییرات
- ۲۵۰ گفتار دوم: تغییر ذات مغضوب و احکام آن
- ۲۵۵ گفتار سوم: تغییر صفات مغضوب و احکام آن
- ۲۶۵ جمع دهی ۳۱۰ و ۳۱۵
- ۲۶۵ تسری عیب
- ۲۷۱ دلایل مخالف ضمان کاهش قیمت
- ۲۷۲ دلایل موافقین ضمان کاهش قیمت
- ۲۷۲ دلایل کاهش قیمت ائمه و اولاد آنان
- ۲۷۵ گفتار چهارم: تغییر امتزاجی غصب با غیرش و احکام آن
- ۲۸۹ مبحث ششم: تصرفات غاصب در مغضوب
- ۲۹۰ گفتار اول: معامله بر مال مغضوب
- ۲۹۰ الف) از دیدگاه فقه مذاهب مختلف
- ۲۹۲ ب) از دیدگاه حقوق مدنی
- ۲۹۸ گفتار دوم: تصرف غاصب در ارض مغضوبه
- ۲۹۸ الف) زراعت غاصب در ارض مغضوبه
- ۲۹۸ آراء فقهای دسته اول
- ۳۰۰ آراء فقها دسته دوم
- ۳۰۰ ب) غرس و بنا در زمین مغضوبه
- ۳۰۳ ج) حفر چاه در زمین غصبی
- ۳۰۷ د) تصرف غاصب در دانه و تخم غصبی
- ۳۱۳ گفتار سوم: عبادت غاصب در مکان و لباس غصبی

۳۱۳	نظر فقهاء معتقد به صحت نماز
۳۱۴	نظر فقهاء معتقد به بطلان نماز
۳۱۷	مبحث هفتم: دعاوی و اختلافات
۳۱۸	گفتار اول: دعاوی غصب
۳۱۸	الف) مفهوم دعاوی غصب
۳۱۹	ب) دعاوی غصب و تصرف عدوانی
۳۲۱	ج) دعاوی غصب برابر سند مالکیت
۳۲۳	د) دعاوی غصب در برابر تصرف
۳۲۵	گفتار دوم: اختلافات ناصب و مالک
۳۲۵	الف) اختلاف در تلف مال مغموب
۳۲۸	ب) اختلاف در ردّ عین مال مغموب
۳۳۰	ج) اختلاف در عیب مال مغموب
۳۳۰	آراء فقهاء معتقد به قول مالک
۳۳۱	آراء فقهاء معتقد به قول غاصب
۳۳۲	د) اختلاف در قیمت مال مغموب
۳۳۳	آراء فقهاء گروه اول (معتقد به قول غاصب)
۳۳۵	آراء فقهاء گروه دوم (معتقد به قول مالک)
۳۳۶	و) اختلاف درباره‌ی اوصاف مؤثر در قیمت مال مغموب
۳۳۹	مبحث هشتم: ارش یا حکومت
۳۴۰	گفتار اول: تعریف لغوی و اصطلاحی ارش
۳۴۱	فرق بین ارش و دیه
۳۴۲	مستند حکم به ارش
۳۴۳	مبناء و نحوه‌ی محاسبه‌ی ارش
۳۴۵	مرجع محاسبه و ارزیابی

۳۴۵	 زمان ارزیابی
۳۴۷	 گفتار دوم: آیا میزان ارش محدودیت دارد؟
۳۴۸	 حکم جراحات و آسیبی که موجب کاهش قیمت نشود
۳۵۰	 کیفیت محاسبه‌ی ارش در زمان حاضر
۳۵۰	 جمع دیه و ارش
۳۵۱	 مبحث نهم: استنتاجات و پیشنهادات
۳۵۲	 استنتاجات
۳۷۰	 پیشنهادات
۳۷۱	 اعتذار و اخراج
۳۷۳	 منابع و مآخذ

مقدمه

ای که با نامت جهان آغاز شد دفتر ما هم به نامت باز شد
دفتری که نام تو زیور گرفت کار آن از چرخ بسالاتر گرفت

خداوند! به نام تو آغاز می کنم که همه چیز از توست و سرانجام همه کارها به سوی توست که خود فرمودی: «وَاللّٰهُ تَرْجِعُ الْأُمُورَ»^۱ و پیامبرت فرمود «كُلُّ أَمْرٍ ذِي بَالٍ لِّمَن يَذْكُرُ فِيهِ اسْمُ اللَّهِ فَهُوَ ابْتَرَأَ»^۲

و سپس خود فرموده ای: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ، إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ» وَلَا تَسْتَلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا^۳.

«ای کسانی که ایمان آورده اید اموال یکدیگر را با نفاق نخورید مگر آنکه تجارتی باشد که هر دو طرف بدان رضایت داده باشند.» و نکشید یکدیگر را که البته بسیار خدا به شما مهربان است؛ و هرگز به قتل و ظلم شما در حق یکدیگر را نمی نیست.

سپاس بی حد خداوندی را سزااست که اول و آخر اوست. زنی اویت او آغازی نیست و ابدیتش پایانی ندارد. دیده ها از دیدنش فرو مانده و اندیشه ها از درکش عاجز و زبان ها از توصیفش درمانده اند؛ و درود بی کران بر امین وحی الهی و برگزیده بندگان حتم پیامبران حضرت محمد مصطفی (ص) و خاندان پاکش باد. خدا را حمد و سپاس می گویم: که توفیقی حاصل گردید تا با بحث درباره یکی از مباحث مهم و عمیق در فرهنگ غنی

۱- سوره بقره، آیه ۲۱۰ (بازگشت تمام امور به سوی خداوند است) این تعبیر در چهار آیه از سوره دیگر نیز آمده است.

۲- البرهان فی تفسیر القرآن، ج ۱، ص ۴۶ (هر کار مهمی که در آن نام خدا ذکر نشود نافرجام خواهد بود) این روایت به صورت «كُلُّ أَمْرٍ ذِي بَالٍ لِمَن يَبْدَأُ بِسْمِ اللَّهِ فَهُوَ ابْتَرَأَ» نیز آمده است

۳- سوره نساء، آیه شریفه ۲۹

شریعت اسلام از متون فقهی و حقوقی بهره‌مند گردیدیم. شریعت اسلامی در ایجاد حیات آرام و امن راهی خاص گشوده است که هیچ گونه مجال تجاوز به حقوق تثبیت شده افراد در آن وجود ندارد؛ و با تشریع احکام خاص و تقریر مبادی و وضع ضمانات کافی این مهم را تثبیت کرده است.

با نگرش عمیق به وضع قوانین حمایتی و احترام به مالکیت، دیدگاه خاص شرع مقدس در اهمیت دادن به مالکیت فهمیده می‌شود. اگر حق مالکیت با «ید عادی» مورد تجاوز و تعدی قرار گیرد شرع مقدس اسلام با احکام عامه‌ای که برای آن وضع کرده و فقها مذاهب مختلف و حقوق دانان با تفصیلاتی که از آن استنباط کرده‌اند این «ید» را ملزم به ضمان نموده‌اند و مسئولیت آنچه را بر عین استیلا نیافته وارد آمده اعم از نقص یا هلاکت یا چیز دیگری را بر آن حاکم کرده‌اند که باغور در آن دقت و شمولیت مسائل آن در فقه اسلامی و عقلی بودن تشریع نهایت غنی اسلام در تحریر عدالت مشخص می‌گردد. با عنایت به حساسیتی که شرع مقدس اسلام نسبت به مسئله «حق الناس» داشته و مسئولیت عظیم دنیوی و اخروی را در صورت اثبات «بدعت» بر آن حمل نموده و بی توجهی که مردمان عصر حاضر در احترام به اموال و حقوق یکدیگر دارند رغبتی مضاعف ایجاد نمود تا در این مدت فشرده تحقیقی نه چندان کامل در خصوص احکام غصب در فقه و حقوق مدنی داشته باشیم و از دیدگاه فقه شیعه و سنی و حقوق مدنی ایران در این مورد استمداد بجوئیم و سپس جمع‌بندی و نتیجه‌گیری نماییم.

خداوند! از تو می‌خواهم که به این بنده ناتوان نیروی تفقه و بعزت و توفیق عمل به احکام نورانی قرآن و پیروی از اخلاق و آداب و سنن انسان سار پیامبر گرامیت و عترت پاکش را اعطا فرمایی.

پروردگارا:

از ظلمت خود رهاییم ده با نور خود آشناییم ده

امین یا رب العالمین

هدایت حسین زاده